

STUBOVI IDENTITETA¹

O izmenjenoj paradigmi

Današnje polazne tačke na kojima gradimo svoj identitet razlikuju se od temelja na kojima smo ga gradili u prošlosti. Svet XVIII veka i svet Jakova Franka ipak se oslanjao na religijske stubove. Svaka istina, svaka dogma bila je religijska. Pa ipak, danas, čak i u nadasve katoličkoj Poljskoj, mi smo postreligijsko društvo. Ko god o stvarnosti danas svesno razmišlja, ne temelji više u celosti svoj svetonazor na religijskim premisama. Rekla bih da su ulogu religije danas preuzeli drugi sistemi znanja, sistemi uređivanja stvarnosti. Jedan od takvih sistema, sasvim sigurno, danas je nauka, naučne istine danas iznosimo kao što smo nekad iznosili dogme; uzmimo za primer to da su „naučnici s Univerziteta u Stanfordu zaključili da je saharin zdraviji od šećera“ (izmišljam); ovakvo saopštenje se plasira kao istina od autoriteta, i svi za to počinju da se hvataju, i da usklađuju svoj način ishrane shodno tome... To dobija status istine koja počinje da obavezuje. Isto tako mislim da su ekonomske nauke jedan od temelja našeg shvatanja stvarnosti: postali smo, sasvim sigurno, ekonomske životinje, razumevanje onoga što nam se dešava uslovljeno je, recimo, slobodnim tržištem; uz pomoć izvesnih mehanizama u našim glavama uređuje se ono što bi nam bez tog znanja delovalo haotično. Ali religija zasigurno više nije primarna struktura koja uređuje stvarnost. Kada bi se danas pojavio jeretik koji bi izjavio da Bogorodica Jasnogurska izobrazava Šehinu – ne bi pobudio naročitu pažnju, ali ako neko kaže da životinje takođe stvaraju kulturu, da ih moramo tretirati kao svoju braću, kao sebi ravnopravna bića – taj bi već dobio po glavi. Jednostavno – jeres danas vidimo negde drugde, ona više nije tako religiozna.

O Klockoj kotlini, šleskoj zemlji, zemlji melanholije nad kojom se uznosio Saturn

Klocka kotlina je po statistici najvlažnija poljska kotlina. Bila su četiri prevodioca Vilijama Blejka i trojica od njih su ili živeli tu, ili su bili blisko povezani s tim prostorom. I takva koincidencija moje spisateljske uši već stavlja u stanje pripravnosti – šta znači to što je Vilijam Blejk bio toliko prisutan u Klockoj kotlini, i ako bi postojalo dobro mesto za Blejka u Poljskoj, onda bi to bilo tu, i to sam stavila u *Vuci svoje ralo po kostima mrtvih*.

¹ Izvodi iz autorskog susreta Olge Tokarčuk u varšavskom Pen klubu, Varšava, 11. decembar 2014. (*Prim. prev.*)

Metafizika kao motivacija za samospoznaju

Nemam potrebu da shvatim samu sebe. Kad sam odlučila da pišem romane, odustala sam od svoje biografije. Kad bih se bavila sobom, onda bih uzimala antidepresive, a ovako se dobro držim.

Česlav Miloš je predviđao da će sledećeg Nobela dobiti predstavnik poljskog katoličkog romana, i prognoze poznavalaca kažu da će to biti Olga Tokarčuk, predstavnica heterodoksije i jeresi

Kao psihologa me je zanimala periferija delovanja ljudske psihe i verovala sam da ću bavljenjem književnošću pronaći dopunu svega onoga što nam se čini prirodno, očigledno, opšteprihvaćeno. Instinktivno sam uvek pronicala u periferije i jeres, u šizofreničnu ličnost i u neortodoksnu sliku boga. Zdravo je, rekla bih, biti jeretik. Preispitivač. Ne prihvatati za očigledno to što je većini očigledno. To je stvaralačka pozicija koja nam omogućava gledišta malo pomerena, neočigledna, i svako stvaralačko mišljenje potiče odatle. Jeres kao ontološka, metafizička kategorija – u Poljskoj mi nedostaje takva jeres. Od vremena kad smo spalili veliku arijansku biblioteku u Lešnu,² biblioteku neortodoksnih spisa, tada najveću u Evropi, zaboravili smo da možemo da kombinujemo, izmišljamo, reinterpetiramo istine, i pomirili smo se s prostom verzijom obavezujuće religije i izgubili instinkt za čeprkanjem, postali smo religijski malo stvaralački. U Nemačkoj, čak i u Šleziji nastajalo je mnoštvo takvih religijskih neortodoksija s kojima osećam neku vrstu srodnosti. Ili na istoku, pravoslavlje, ono pupi nekom vrstom neortodoksije. To me privlači jer je stvaralačko, jer je preispitivačko, jer je razvijajuće i jer me otvara za druge prostore, koji nam pomažu da bolje shvatimo šta se oko nas dešava. Svaka istina, svaka doktrina koja suviše dugo deluje gubi zupce i propada. Razvijamo se, stičemo nove predstave, stvarnost pupi sve vreme, nismo isti ljudi kao kad smo se rodili, pa i naš odnos prema istoriji drugačiji je od shvatanja istorije ljudi koji su živeli stotinu godina pre nas. Zdravo je biti jeretik, zdravo je ne dopustiti da pregoriš, neprestano i budno preispitivati stvarnost. To se odnosi i na religiju i na politiku, načine držanja, ophođenja, psihičkog zdravlja...

O načinu konstruisanja romana kao najsuptilnijoj vrsti komunikacije

Čitanje romana liči na psihološko-ontološki eksperiment, jer nam omogućuje da uđemo u drugog čoveka, poistovetimo se s njim, prisvojimo njegovo viđenje sveta. Otkako sam počela da pišem, prati me to intuitivno komuniciranje s drugim čovekom. Prilikom pisanja *Knjiga Jakovljevih* imala sam ogromnu dilemu: čitanje *Zbornika Gospodovih beseda*³ bilo je neobično teško, jer je to dosadno, nije štivo za pred spavanje, ali kad to pažljivo čitaš, onda

² Godine 1652. u Lešnu je spaljena biblioteka „Poljske braće“, arijanaca, pripadnika reformističke crkve. (Prim. prev.)

³ Knjiga beseda Jakova Franka. (Prim. prev.)

zamišljaš onoga ko to pripoveda, zamišljaš slušaoca, odnose koji se stvaraju, to je vrsta konjunkturalne metodologije, domišljam se koječega, pretpostavljam. Drugo je bilo pitanje jezika: kako ispričati povest koja se odigrava na nekoliko jezika: latinu, jeziku sefarda iz Vlaške, kojim je govorio Jakov Frank, jidišu, hebrejskom, poljskom, rutenskom, latinskom, i najzad nemačkom. Ignorirala sam te jezičke razlike, naraciju sam tretirala kao opštu, koristila sam arhaizme da bi čitalac diskretno osetio da se to dešava veoma davno, da dok, recimo, čita prepisku Družbacke i Hmjelevskog, ili pak Nahmahov dnevnik, oseti tu patiniranost. Ali nisam se time preterano bavila, najviše sam radila na izgradnji slike, događaja, odnosa, da bi čitalac shvatio gde se nalazi.

Moja spisateljska metoda je konjektura, iz delokruga arhiviste, kad imamo posla s nekim zaboravljenim, izgubljenim tekstom, kad imamo neku rupu u priči, onda je nekako moramo nadopuniti – nečim drugim, nečim novim, i ta dopuna, to davanje smisla mora da bude i u moralnom i u naučnom smislu, tekst treba da bude celovit, kao idealna plomba. Dok sam pisala *Knjige Jakovljeve* imala sam ogromnu količinu činjenica, proverenih, dokumentovanih, moj zadatak kao pisca je da te činjenice prihvatim ozbiljno, ali i da ispredem u međuprostoru ono što priči nedostaje, da stvorim priču koja će imati sopstvenu energiju i pomoću koje ću moći da komuniciram s čitaocem. Da bi čitalac imao osećaj kontinuirane naracije koja će učiniti da nam opisani svet postane bliži i razumljiviji. Ali glavni motor, dinamom koji pokreće prelivanje rečenica na papir, ipak je mašta. Gradivne elemente dobijam od naučnika, filozofa, istoričara, dok čitam njihova dela, i ono što pročitam, utkam u svoju priču, ta sintetizujuća gradnja priče je moja glavna metodologija.

O prevodima, prevodiocima. Česlav Miloš je kontrolisao svoje prevodioce, Adam Zagajevski je svoje prevodioce pozivao kod sebe da bi s njima diskutovao o smislu prevedenog teksta. Da li je moguće prevoditi s kulture na kulturu?

Prevod tretiram kao vrstu kulturološke komunikacije. Živimo u globalizovanom svetu i ne može se tek tako prepeglati sadržaj da bi se preveo u drugu kulturu (slučaj poljskog krimi-romana čija je radnja prenesena u Kalkutu i potpuno prilagođena indijskoj kulturi, jer je prevodilac smatrao da u suprotnom neće moći delo da progovori indijskom čitaocu). Postoje prevodioci koji su slabo komunikativni, javljaju mi se pred samo štampanje knjige s čudnim pitanjem: na primer da li je „peace“ (polj. *Pacufka*) vrsta pacifičkog broda, ili da li „jakna do kolena“ znači da se računa od glave do kolena, ili od stopala do kolena. S nekim prevodiocima sam vrlo bliska, prijatelji smo, i verujem im jer znam tačno kako misle. Prevodioce u čije jezike ne mogu proniknuti imam običaj da detaljno posmatram, pretpostavljajući kako će štivo kroz njega ili nju procirkulisati, jer kao što sam ja neko ko priču propušta kroz sebe dok piše, naznačava je odlikama svoje ličnosti, isto tako se dešava i s prevodiocem za vreme prevođenja.

(S poljskog prevela Milica Markić)